

LEENA HOKKA:
NOSTALGIAA JA VILLIRUUSUN CHARMIA:
TARHAPIMPINELLARUUSUT

Artikkeli on julkaistu itävaltaisessa Garten-Haus-lehdessä.

Kansainväliseltä (englantilaiselta) puolelta löytyy linkki lehden sivuille.

Leena Hokka on itse suomentanut tekstin. Kuvat kirjoittajan. (Toimittajan huomautus)

Tarhapimpinellaruusut eivät valitettavasti ole päässeet osallisiksi vanhojen ruusujen suuresta suosioista. Kuitenkin juuri pimpinellaryhmän ruusut ovat äärimmäisen kestäviä ja käyttökelpoisia ääriolosuhteissa, joissa muut ruusut eivät menesty: kuivilla ja kuumilla kasvupaikoilla, hiekkamaassa ja kylmillä vuoristoseuduilla. Pohjois-Euroopassa ne ovat yhä suosittuja, kuten suomalainen kirjoittajamme kertoo - olisiko tässä ideaa alppiseuduille?

Lukiessani dramaattisesti otsikoitua artikkelia voimakkaasti leviävistä kasveista Garten-Haus-lehdessä (1-2 2001) minua alkoi harmittaa. Jutun nimi oli "Varoitus: puutarhantuhoojia" ja tekstin "vaarallisten puuvartisten" mustalta listalta löysin pohjoismaisten ruusuharrastajien lempilapset, omajuuriset pimpinellaryhmän ruusut. Kirjoittajan varoittava asenne ei tosin ole täysin tuntematon edes suomalaiselle tarhapimpinellojen puolestapuhujalle: jopa täällä Pohjolassa jotkut puutarhahaihmiset kammoksuvat pimpinellaryhmän ruusujen leviämistäipumusta, etenkin silloin, jos puutarha on pieni tai sen tulisi aina näyttää erityisen huolitellulta.

Olisi kuitenkin sääli saattaa niin kaunis, kestävä ja Itävallassa vähän tunnettu ruusuryhmä huonoon maineeseen sen elinvoimaisuuden takia. Lopultahan Keski-Euroopassa tarjolla olevat tarhapimpinellaruusut ovat usein vartettuja, mikä tarkoittaa, että pensas pysyy kiltisti paikalla, johon se on istutettu. Jos puutarhassa on riittävästi tilaa, omajuurisilla taimilla voi vehreyttää vaikka ongelmallisen luiskan tai niitä voi istuttaa vapaasti kasvaviin aidanteisiin ja ryhmiin, joissa ne muodostavat tiheän kasvuston. Omajuuristen taimien kanssa säästyy myös villivesojen poistamisen vaivalta. Ei-toivotut juurivesat voi pitää aisoissa vaikkapa ruohonleikkurin avulla, mutta harvinaisen tarhapimpinellaruusun juurivesa on keräilijöiden keskuudessa myös tavoiteltu lahja.

'Ristinummi'

Ruusuja kylmään Pohjolaan

Pohjoismaissa me
joudumme äärimmäisen
ankaran ilmastomme

takia arvostamaan sellaisia kasveja, jotka ovat aikojen saatossa osoittaneet selviytyvänsä pohjoisissa puutarhoissa. Ruusuista tällaisia ovat esimerkiksi vanhat tarhapimpinellaruusut, eli Rosa pimpinellifolian kerran kesässä kukkivat, villiruusunomaiset vanhat lajikkeet, jotka olivat 1800-luvulla hyvin suosittuja ja kysytyjä suuressa osassa Eurooppaa.

Ne ovat ruusuja, jotka uhmaavat kylmää ilmastoa; jotkut niistä ovat talvenkestäviä vielä napapiirilläkin. Juuri "puutarhantuhooja"-ominaisuuksiensa ansiosta ne ovat pysyneet elossa ilman huolenpitoa ja säilyneet näin meidän päiviimme asti. Niinä aikoina, kun pimpinellaryhmän ruusut olivat poissa muodista ja niitä oli turha etsiä taimistojen listoilta, juurivesat kulkeutuivat lahjana puutarhasta toiseen. Vaikka suuri osa sadoista vanhoista lajikkeista onkin jo ehtinyt kadota ikuisiksi ajoiksi, ja siitäkin huolimatta, että kiinnostus niitä kohtaan on paremman ruusuilmaston maissa niiden lyhyen kukinnan vuoksi valitettavan vähäistä, ei kuitenkaan liene epäilystäkään: tarhapimpinellaruusut ovat selviytyjiä.

Vaikka niiden kukinta onkin hyvin lyhyt, se on aikainen, ihanasti tuoksuva ja tuhlailevan runsas. Puutarhoista tulviva tarhapimpinellaruusujen tuoksu kertoo meille suomalaisille, että on keskikesä. Kermanvalkokukkainen, noin 1,5 m korkea Rosa pimpinellifolia 'Plena' on suomalaisissa puutarhoissa hyvin yleinen ja kukinta-aikansa vuoksi se on saanut kansan suussa nimen juhannusruusu. Sen lyhyt ja yltäkylläinen kukinta on tehnyt siitä pohjoisen, lyhyen kesän symbolin. Itävallassa vanhat pimpinellaryhmän ruusut

kukkivat tietysti paljon aikaisemmin, usein jo toukokuun alussa, ja lukeutuvat siten kaikkein ensimmäisenä kukkiviin ruusuihin.

Ruusuja ilman kemikaaleja

Pimpinellaryhmän vanhojen lajikkeiden siro, saniaismainen lehdistö pysyy koko kesän terveenä ilman kemiallisia torjunta-aineita. Monilla lajikkeilla on lisäksi kaunis syysväri, puhumattakaan tummista, pyöreistä kiulukoista. Ne eivät tarvitse juuri lainkaan hoitoa ja maan laadun ja kasvupaikan suhteen ne ovat varsin vaatimattomia. Ainoa mikä niitä (ja joitakin muita aikaisin kukkivia ruusuja) saattaa joskus vaivata, on vattukärsäkäs (*Anthonomus rubi*). Se puree kukkavarren puolittain poikki nupun alapuolelta ja munii nuppuun, minkä seurauksena nappu kuihtuu. Kookkaassa pensaassa sen tuhoja tuskin huomaa, mutta joinain vuosina se voi aiheuttaa harmia sille, joka odottaa vasta hankitun ruusun ensimmäisten nappujen avautumista.

Villimuodosta lajikkeisiin

Villin pimpinellaruusun (*Rosa pimpinellifolia*) laaja levinneisyysalue ulottuu Länsi-Euroopasta aina Aasian Altai-vuoristoon saakka. Se kasvaa Itämeren hiekkadyneillä, Englannin rannikolla, kalkkiperäisissä vuoristoissa ja Aasian aroilla. Sen lehdet koostuvat 7 - 11 pienestä lehdykästä. Versot ovat tiheäpiikkiset, kuten jo vanha tieteellinen nimi *R. spinosissima* (hyvin piikkinen) kertoo. Kasvin korkeus saattaa vaihdella karun ja tuulisen kasvupaikan 15 cm:stä aina hyvän kasvupaikan 2,5 metriin saakka. Kukka on normaalisti valkoinen, hiukan kermanvalkeaan vivahtava.

Vanhojen lääkekasvikirjojen mukaan pimpinellaruusua kasvatettiin jo 1500-luvun luostaripuutarhoissa. Kuitenkin vasta 1700-luvun lopulla alkoi laajamittainen jalostus, jossa saatiin aikaan yhä uusia värivivahteita ja erityisesti kerrannaiskukkaisia muotoja. Näitä vanhoja lajikkeita kutsutaan usein skotlantilaisiksi ruusuiksi, koska jalostus sai alkunsa Skotlannissa - mutta lajikkeita luotiin myös muualla Englannissa sekä Ranskassa ja Venäjällä. 1800-luvun puolivaiheilla kauppaan tulleet uudet toistuvasti kukkivat ruusut merkitsivät pimpinellaruusumanian pikaista loppua.

'Red Nelly'

Vanhojen tarhapimpinellojen valikoima käsittää valkoisena, monissa eri punaisen sävyissä ja keltaisena kukkivia lajikkeita. Kukka voi olla yksinkertainen tai eri asteisesti kerrannainen.

Useimmat lajikkeet ovat 1 - 1,5 m:n korkuisia, tiiviitä pensaita; jotkut saavuttavat 2 m:n korkeuden, jopa ylikin. Korkeakasvuisia ovat esimerkiksi 'Altaica', 'Grandiflora' ja 'Hispida'. Ne ovat yksinkertaisia- ja suurikukkaisia, kukan väri vaihtelee vaaleankeltaisesta valkoiseen. Jo niiden äärimmäisestä talvenkestävyydestä voi päätellä niiden suonissa virtaavan siperialaista verta, vaikka ne uusimman tiedon mukaan ovatkin siemenlisäyksestä viljelyssä syntyneitä lajikkeita eivätkä aitoja siperialaisia villimuotoja. Siten myös niiden nimet kirjoitetaan isolla, ei esimerkiksi var. grandiflora jne. 'Linnanmäen Kaunotar'

Vanhojen tarhapimpinellaruusujen punasävyiset lajikkeet saattavat polveutua esimerkiksi risteymistä *Rosa caninan* ja *Rosa pendulinan* kanssa. Ryhmän keltakukkaiset ruusut luetaan yleisesti tarhaharisoninruusuiksi, (*Rosa x harisonii* -ryhmä), jotka ovat risteymiä *Rosa foetidan* kanssa. Tällaisia risteymiä on todennäköisesti syntynyt eri puolilla maailmaa sekä spontaanisti että tietoisesti risteytyksen tuloksena. Keltaisista ruusuista ne ovat kaikkein kestävimpiä.

‘Poppius’

Pelastustoimia

Englantilaiset ruusujen postimyyntitaimistot tarjoavat hyvän valikoiman vanhoja tarhapimpinellaruusuja, mutta löytöruusuina niitä on englantilaisissa puutarhoissa

vielä paljon enemmän, kuten Mary McMurtrien akvarellikirja "Scots Roses of hedgerows and wild gardens" osoittaa. Kirjassa on kuvattu 67 erilaista vanhaa tarhapimpinellaruusua. Vanhoista puutarhoista putkahtelee vielä esiin vanhoja lajikkeita ainakin Pohjoismaissa ja Baltian maissa, Pohjois-Saksassa, mahdollisesti myös Venäjällä - ja kuka tietää missä kaikkialla. Suomessa näitä kadonneita aarteita on alettu systemaattisesti kerätä, kuvailla ja testata ja parhaimmat kannat on otettu kaupalliseen lisäykseen. Ruusun alkuperäistä lajikenimeä jäljitetään vertaamalla vanhoja lajikekuvauksia ja dokumentteja löytyneisiin ruusuihin. Tarkka lajikkeen määrittäminen on lähes mahdotonta. Lukemattomien 1800-luvun tarhapimpinellojen joukossa oli jo silloin toisistaan vaikeasti erotettavia lajikkeita. Jokainen taimisto nimesi lajikkeet uudelleen, ja nimet olivat yleensä vain kuvailevia, kuten 'Alba plena', 'Carnea multiflora' jne. Vanhojen tarhapimpinellojen unohduksen aika on ollut liian pitkä, minkä vuoksi voikin kysyä, onko yksikään vanha lajike nykyään kaupan alkuperäisellä, oikealla nimellä. Hyvä ratkaisu on nimetä "uusi" vanha ruusu esimerkiksi löytöpaikan mukaan, antaa mahdollisimman paljon tietoa sen taustasta ja alkuperästä sekä vain viitata sen mahdolliseen (!) alkuperäiseen lajikenimeen. Ruusukirjallisuudessa esitettävät tarhapimpinellaruusujen kuvaukset ovat usein hyvin ristiriitaisia. Olisikin hienoa, jos jonain päivänä koottaisiin internetiin vanhojen tarhapimpinellaruusujen kuva-arkisto, jossa olisi mahdollisimman paljon vanhoja lajikkeita ja löytöruusuja kaikkialta Euroopasta. Vielä parempi olisi tietenkin, jos kaikki nämä lajikkeet kasvaisivat yhdessä rosariumissa. Näin pystyttäisiin luomaan hiukan järjestystä kaoottisen kirjavaan lajikenimistöön.

'Juhannusmorsian'

Uudempi lajikkeita

Lyhyt, räjähtävä kukinta on tyypillistä vanhoille tarhapimpinellaruusuille; kauan kukkii vain 'Stanwell Perpetual', joka on mahdollisesti risteymä jonkin syysdamaskonruusun

(*Rosa x damascena* var. *bifera*) kanssa. Pitkän kukinta-aikansa vuoksi se on nykyäänkin kaupan. 1900-luvulla risteytettiin erityisesti suurikukkaisia ja rotevakasvuisia lajikkeita 'Grandiflora' ja 'Hispidia' remontanttiruusujen ja tehybridien kanssa. Jalostuksen tavoitteena oli saada aikaan kookkaita pensaita, jotka kukkisivat suurin kukin ja toistuvasti, uudenlaisissa väreissä. Syntyneet lajikkeet ovat upeita, suurikukkaisia ja yleensä n. 2 metrin korkuisia pensasruusuja. Ainoastaan pimpinellaruusulle tyypillinen lehdistö katosi jalostuksen tuloksena ja tilalle tuli hienoinen tautialttius.

Näistä risteymistä tunnetuimpia ovat Kordesin Frühling-sarjan ruusut, jossa lajikkeita on aina

'Frühlingsanfangista'

'Frühlingszauberiin'. Itävallan

oloissa uudempien hybridien

talvenkestävyys on riittävä ja

niiden vähäisempi juurivesojen

muodostus tervetullut

ominaisuus. Valitettavasti vain

näistäkin lajikkeista harva kukkii

kunnolla toistamiseen.

'Frühlingsgold'

Shepherdin lajike 'Golden Wings' kukkii kauan yksinkertaisin, suurin, kullankeltaisin kukin, mutta on vain kaukaista sukua pimpinellaruusulle. Lajikkeita 'Karl Foerster' ja 'Claus Groth' pidetään varmimpina kukintansa uusijoina. Tanskalainen lajike 'Aicha' on Pohjoismaissa hyvin suosittu. Sen runsas pääkukinta kestää suhteellisen kauan, ja se kukkii loppukesästä vielä toistamiseen, joskaan ei niin runsaasti kuin aiemmin kesällä. Sen

suurissa kukissa on kaksi terälehtikerrosta. Aluksi kukat ovat kullankeltaiset ja haalistuvat sitten miltei valkoisiksi. Pensas voi tulla yli 2 metrin korkuiseksi ja lähes yhtä leveäksi.

'Aïcha'

Kanadalaiset ruusunjalostajat antavat arvoa ruusujen talvenkestävyydelle ja ovatkin jalostaneet muutamia kauniita pimpinellahybridejä. Kerran kesässä kukkivat lajikkeet, jotka ovat usein risteymiä aasianlaisen *Rosa laxan* kanssa ('Beauty of Leafland', 'Haidee', 'Suzanne', 'Seager Wheeler'), eivät tietääkseni ole kaupan Keski-Euroopassa. Laajemman suosion on saavuttanut vain remontoiva lajike 'Prairie Dawn', jonka olemuksessa ja sukutaulussa pimpinellaryhmän ruusut ovat kuitenkin vain heikosti edustettuina.

Ruusujen saatavuus

Uudemmat pimpinellaryhmän risteymät ovat yleisemmin kaupan kuin vanhat lajikkeet. Hyvällä tuurilla saattaa itävaltalaisestakin taimimyymälästä löytää pari vanhaa lajiketta. Jotkut ulkomaiset postimyyntitaimistot tarjoavat useita vanhoja lajikkeita. Kaikki hinnastoista löytyvät lajikkeet eivät kuitenkaan ole heti saatavilla, vaan harvinaista lajiketta voi joutua odottamaan jopa useamman vuoden. Taulukkoon on listattu muutamia yleisimmin kaupan olevia tai postimyyntinä tarjottavia vanhoja lajikkeita.

Kauppanimi	Ominaisuuksia	Muuta
------------	---------------	-------

Double White'	puolikerrannainen, valkoinen, 1 - 1,5 m	mahdollisesti yleisnimike useammalle hiukan toisistaan poikkeavalle valko- ja kerrannaiskukkaiselle lajikkeelle
Double Yellow'	kerrannainen, kullankeltainen, 1,5 m	todennäköisesti R. foetida- risteymä
Dunwich Rose'	yksinkertainen, vaaleankeltaisesta kermanvalkeaan, 1 m	löydetty luonnosta Englannin kaakkoisosasta 1950 (ei vanha lajike)
Glory of Edzell'	yksinkertainen, aniliininpunainen, vaalea keskusta, 1,5 m	todennäköisesti vanha skotlantilainen lajike.
Grandiflora'	yksinkertainen, suurikukkainen, kermanvalkeasta valkoiseen, 2 - 2,5 m	todennäköisesti viljelyssä syntynyt siperialaisen villimuodon jälkeläinen
Harison's Yellow'	kerrannainen, keltainen, 1,5 - 2 m	todennäköisesti R. foetida - risteymä, USA:ssa n. vuodesta 1830
Hispidä'	yksinkertainen, vaaleankeltaisesta kermanvalkeaan, 2 - 2,5 m	todennäköisesti viljelyssä syntynyt siperialaisen villimuodon jälkeläinen; samankaltainen suomalainen löytöruusu: 'Linnanmäen Kaunotar'

Juhannusmorsian'	hiukan kerrannainen, vaaleanpunainen, väri haalistuva, 1,5 - 2 m	suomalainen löytöruusu
Lutea'	yksinkertainen, keltainen, 1,5 m	todennäköisesti R. foetida - risteymä
Poppius'	puolikerrannainen, roosa, 2 - 3 m	Ruotsissa viljelyssä vuodesta 1850, todennäköisesti R. pendulina -risteymä
Repens'	yksinkertainen, vaaleankeltainen, lamoava kasvutapa	Elmshornin valikoima luonnonkanta (ei vanha lajike)
Single Cherry'	yksinkertainen, ulkopuoli vaaleanharmaa, sisäpuoli kirsikanpunainen, 1 - 1,5 m	samankaltaisia lajikkeita: 'Single Red', 'Red Nelly'
Stanwell Perpetual'	kerrannainen, hennon vaaleanpunainen, toistuvasti kukkiva, 1 - 1,5 m	todennäköisesti syysdamaskonruusuristeymä
William III'	puolikerrannainen, magentanpunainen, 0,5 - 1 m	todennäköisesti vanha skotlantilainen lajike